

Ulf Palmenfelt

Att berätta för barn

I. Varför?

1. Det är en självklarhet att jag som folklorist fascineras av det muntliga berättandet i alla dess former - annars skulle jag inte vara folklorist. Man brukar kalla episk folklöre för folklig diktkonst eller muntlig diktning, men när dessa texter framförs, när berättelserna berättas tillkommer ytterligare en dimension, nämligen kontakten mellan berättare och publik. När sagor och sägner berättas är det alltså fråga om folkligt artisteri på flera samverkande plan: en text som har skapats kollektivt av många generationer berättare och åhörare framförs som på en teaterscen av en berättarkunnig person i samspel med en publik. Folkloren som framförs är samtidigt ackumulerad erfarenhet och individuellt nyskapande, samtidigt trohet mot historien och närvaro i nuet, samtidigt kollektivt kulturarv och uttryck för privata värderingar. När någon berättar en historia kan vi med de talade orden som en magisk flygande matta tillsammans resa in i en fantasivärld som är förtrollad men som likafullt hjälper oss att sortera våra egna känslor, ideer och normer. Ett sätt för mig som folklorist att försöka förstå detta komplicerade samspel är att inte bara läsa uppteckningar av sagor och sägner i arkiv, utan också att lyssna på berättelser och att berätta själv.

Genom att framträda som berättare i skolor vill jag delge barnen denna erfarenhet.

2. Jag vill också visa för barnen (och kanske framför allt för deras lärare) att det är fullt möjligt att sitta stilla i fyrtio minuter och lyssna till en muntlig berättelse till skillnad från radioproducenter som efter två-tre minuter avbryter varje påbörjat samtal eller berättelse med musik eller tillverkare av musikvideor som bara återger

fragment av berättelser som illustrationer till sång och musik eller filmproducenter som skapar inflation i högljudda multimediala skrämseffekter.

3. Det muntliga berättandet är barnens egen uttrycksform. Alla barn berättar historier, men vårt samhälles prestationskrav och skolans åsikt att berättande bara kan ske med bokstäver på papper mellan pärmar dödar berättarglädjen. Jag är känd för många barn som barnboksförfattare, men när jag kommer till skolan står jag inte och läser ur färdigskrivna böcker.

4. Inspiration till att arbeta med den egna historien.

II. Vad?

1. Pedagogiskt: sagor och sägner med förankring i det svenska bondesamhället för att ge faktisk kunskap om vilka övernaturliga väsen man berättade om, kring vilka dramatiska konflikter sagorna var uppbyggda, hur bondesamhällets yttre miljöer likaväl som människornas inre tankevärld såg ut.

2. Praktiskt: Berättelserna måste ha lagom längd, oftast 40 min tillsammans, vilket betyder att jag lägger samman ibland och förkortar ibland. Under en föreställning måste berättelserna pendla mellan olika känslolägen: dramatik, romantik, komik, tragik. Jag behåller alltid samma ordningsföljd mellan mina berättelser och samma handlingsföljd inom dem. När man framför samma 40-minutersprogram fem eller sex gånger om dagen tre eller fyra dagar i följd måste sådana saker gå på rutin för att man ska kunna lägga all energi på att vara närvarande i sitt berättande.

3. Känslomässigt: För att kunna låta äkta väljer jag sådana berättelser som jag själv tycker om att berätta.

III. Hur?

1. Ingen rekvisita, ingen dekor, inga illustrationer, bara rösten och kroppsspråket; det folkliga berättandet är handlingscentrerat, dvs bilderna skapas i åhörarens egen fantasi. Yttre attiraljer stör bara. Negativa exempel: sagotåget, skelett med blinkande röda ögon, bibliotek, släckta lampor, neddragna gardiner, tröstande

föräldrar, skrivningsrättande lärare. Idealet: tända lysrör, barnens egna flaggor, planeter, dinosaurier på väggarna, overheadprojektorn är en öppen härd osv.

2. Etablera scenen för att visa att vi skall gå in i en fantasivärld. Jag berättar om en stuga på landet, andra tänder sagoljus, tar på sig berättarmössa eller breder ut berättarmatta.

3. Berättartekniska effekter: oväntade skrik (räcker med ett), sänk rösten till viskning, stampa, klappa händer, härma eller gestalta figurer i berättelsen. OBS att jag inte är någon skådespelare, ergo inga överdrifter. Knyt an till lokal miljö, referera till nutid.

4. Attityd till det berättade: djupaste allvar och ironisk distans, jag ryser åt det hemska, skrattar åt det löjliga, tror på det otroliga. Vägra låta verkligheten ta över utan tvinga den att lyda sagans regler: stimmande barn på skolgården blir till tjutande vargar, skolklockan som ringer blir till kyrkklockan som slår tolv, skolsköterskan med fluormuggarna blir en häxa med giftmuggar, vaktmästaren blir en livsfarlig mördare osv.

IV. Resultat

1. Jag vill ge underhållning för stunden, men också ge barnen ett minne av magin i mötet mellan berättare och publik.

2. I många klasser har man använt mina framträdanden som en inspiration till att dokumentera den egna bygdens folklöre och övriga kulturhistoria.

3. Man har gjort bandinspelningar med äldre släktingar och goda berättare i bygden.

4. Jag vill uppmuntra barnens eget muntliga berättande, vilket inte är någon universallösning på alla problem eller ens något nödvändigt gott i sig (jfr. åsikten att man blir en bättre människa om man läser böcker än om man läser serietidningar, oavsett innehållet), men det är det jag är bra på.